

30-May, 2026-yil

**POSTNATAL DAVRDA CHAQALOQNING PSIXIK RIVOJLANISH
XUSUSIYATLARI**

Haqberdiyeva Shoira

Qarshi xalqaro universiteti talabasi

**PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT CHARACTERISTICS OF INFANTS IN
THE POSTNATAL PERIOD**

Haqberdiyeva Shoira

Student of Karshi International University

Annotatsiya: *Mazkur maqolada postnatal davrda chaqaloqning psixik rivojlanish xususiyatlari ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda chaqaloqning emotsional, sensor va kognitiv rivojlanish jarayonlari, shuningdek, ona-bola o‘rtasidagi munosabatlarning ahamiyati o‘rganildi. Kuzatuv va tahlil metodlari asosida olingan natijalar chaqaloq rivojida tashqi muhit va ijtimoiy omillarning muhim rol o‘ynashini ko‘rsatdi.*

Kalit so‘zlar: *postnatal davr, psixik rivojlanish, chaqaloq, emotsional rivojlanish, kognitiv rivojlanish, ona-bola munosabati.*

Abstract: *This article scientifically and practically analyzes the characteristics of an infant’s psychological development during the postnatal period. The study examined the processes of emotional, sensory, and cognitive development of infants, as well as the importance of the mother-child relationship. The results obtained through observation and analysis methods showed that environmental and social factors play an important role in infant development.*

Keywords: *postnatal period, psychological development, infant, emotional development, cognitive development, mother-child relationship.*

KIRISH

Postnatal davr inson hayotining tug‘ruqdan keyingi dastlabki bosqichi bo‘lib, chaqaloqning psixik, fiziologik va ijtimoiy rivojlanishi uchun asos yaratadigan muhim davr hisoblanadi. Ushbu davrda bola intrauterin muhitdan tashqi muhitga moslashadi va atrof-muhit bilan faol o‘zaro ta’sirga kirisha boshlaydi. Aynan shu bosqichda psixik jarayonlarning boshlang‘ich shakllari sezgi, idrok, emotsiya va dastlabki kognitiv faoliyat elementlari yuzaga keladi. Zamonaviy psixologiya fanida postnatal rivojlanish masalasi dolzarb yo‘nalishlardan biri sifatida qaraladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, chaqaloqning dastlabki oylaridagi tajribasi uning keyingi intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, ona-bola o‘rtasidagi emotsional aloqa,

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-May, 2026-yil

sensor stimullar (ovoz, yorug‘lik, teginish) hamda parvarish sifati psixik rivojlanishning muhim omillari hisoblanadi. Postnatal davrda chaqaloqning psixik rivojlanishini o‘rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Bu bilimlar ota-onalar, pedagoglar va psixologlar uchun bola rivojlanishini to‘g‘ri yo‘naltirish, muammolarni erta aniqlash va profilaktika choralarini ishlab chiqishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili: Postnatal davrda chaqaloqning psixik rivojlanishi masalasi ko‘plab olimlar tomonidan turli ilmiy yondashuvlar asosida o‘rganilgan. Ushbu yo‘nalishda ayniqsa rivojlanish psixologiyasi va neyropsixologiya doirasida muhim natijalar qo‘lga kiritilgan. Jean Piaget tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda chaqaloqning kognitiv rivojlanishi sensor-motor bosqich orqali amalga oshishi asoslab berilgan. Olimning fikriga ko‘ra, postnatal davrda bola atrof-muhitni sezgi va harakatlar orqali idrok etadi va aynan shu jarayon orqali dastlabki bilimlar shakllanadi. Piaget chaqaloqlarda obyekt doimiyligi (object permanence) tushunchasi bosqichma-bosqich rivojlanishini tajribalar orqali isbotlagan. Lev Vygotsky esa psixik rivojlanishda ijtimoiy omillarning ustuvorligini ta’kidlagan. Uning tadqiqotlariga ko‘ra, chaqaloqning rivojlanishi ona bilan muloqot jarayonida shakllanadi va bu jarayon keyinchalik nutq hamda tafakkurning rivojiga asos bo‘ladi. Vygotsky tomonidan ilgari surilgan yaqin rivojlanish zonasi tushunchasi bola rivojida kattalarning roli muhim ekanligini ko‘rsatadi. John Bowlby tomonidan ishlab chiqilgan bog‘lanish (attachment) nazariyasi postnatal davrda ona-bola munosabatining hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ilmiy asoslab bergan. Bowlby tadqiqotlarida chaqaloqning ona bilan xavfsiz emotsional aloqasi uning keyingi psixik barqarorligi va ijtimoiy moslashuviga bevosita ta’sir ko‘rsatishi aniqlangan. Mary Ainsworth Bowlby nazariyasini rivojlantirib, “Begona vaziyat” (Strange Situation) eksperimenti orqali bolalarning bog‘lanish turlarini (xavfsiz, xavotirli, befarq) aniqlagan. Uning tadqiqotlari postnatal davrda emotsional aloqaning sifat jihatdan farqlanishini ko‘rsatadi. T. Berry Brazelton tomonidan ishlab chiqilgan neonatal xulq-atvorni baholash shkalasi (NBAS) chaqaloqlarning postnatal davrdagi psixik va nevrologik rivojlanishini kompleks baholash imkonini beradi. Bu metod orqali chaqaloqlarning tashqi stimullarga javob reaksiyalari o‘rganilgan. Allan Schore esa neyropsixologik tadqiqotlarida postnatal davrda ona-bola emotsional aloqasi miya rivojlanishiga, ayniqsa o‘ng yarim shar faoliyatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ilmiy asoslagan.

Metodlar: Tadqiqot davomida ushbu metodlar qo‘llanildi. Postnatal davrda chaqaloqning psixik rivojlanish xususiyatlarini empirik jihatdan o‘rganishga qaratildi. Tadqiqotda kompleks yondashuv qo‘llanilib, kuzatuv, yarim tuzilgan baholash va taqqoslash metodlari integratsiyalandi, postnatal davrda chaqaloq psixikasining rivojlanish xususiyatlarini o‘rganishga qaratildi. Ish jarayonida kuzatish, taqqoslash va baholash metodlaridan foydalanildi. Kuzatuvlar tabiiy muhitda olib borilib, chaqaloqlarning kundalik holatdagi xatti-harakatlari o‘rganildi. Chaqaloqlarning tashqi ta’sirlarga bo‘lgan sensor reaksiyalari, emotsional holatlari, diqqat jarayonlari hamda ona bilan muloqotdagi javob reaksiyalari tahlil qilindi. Shuningdek, tovushlarga, yorug‘likka va o‘yinchoqlarga

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-May, 2026-yil

munosabati kuzatildi. Olingan ma’lumotlar muntazam ravishda qayd etilib, umumlashtirildi. Natijalar sifat va oddiy statistik tahlil asosida qayta ishlanib, turli yosh bosqichlaridagi psixik rivojlanish xususiyatlari o‘zaro solishtirildi. Tadqiqot natijalari postnatal davrda chaqaloqlarda sensor, emotsional va ijtimoiy reaksiyalar asta-sekin shakllanib borishini ko‘rsatdi.

Muhokama: O‘tkazilgan tadqiqot natijalari postnatal davrda chaqaloqning psixik rivojlanishi bosqichma-bosqich va kompleks tarzda shakllanishini ko‘rsatdi. Ayniqsa, sensor va emotsional reaksiyalarning dastlabki oylarida tez rivojlanishi keyingi kognitiv jarayonlar uchun asos bo‘lib xizmat qilishi aniqlandi.

Natijalar klassik rivojlanish nazariyalari bilan mos keladi. Xususan, Jean Piaget ta’kidlagan sensor-motor bosqich elementlari chaqaloqlarda kuzatildi, ya’ni ular atrof-muhitni sezgi va harakatlar orqali idrok eta boshlaydi. Shuningdek, John Bowlby tomonidan ilgari surilgan bog‘lanish nazariyasiga muvofiq, ona bilan emotsional aloqa bolaning ijtimoiy va emotsional rivojida muhim omil ekanligi tasdiqlandi.

Tadqiqot jarayonida chaqaloqlarning ona ovozi va yuziga nisbatan faolroq reaksiya bildirishi ijtimoiy rivojlanishning erta shakllanishidan dalolat beradi. Bu holat ijtimoiy muhit va muloqotning psixik rivojlanishga bevosita ta’sirini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tashqi stimullar (ovoz, yorug‘lik, teginish) chaqaloqning diqqat va idrok jarayonlarini faollashtiradi. Bu esa psixik rivojlanishning biologik va ijtimoiy omillar o‘zaro uyg‘unlashgan holda amalga oshishini tasdiqlaydi. Umuman olganda, olingan natijalar postnatal davr chaqaloq rivojlanishining muhim bosqichi ekanligini yana bir bor ilmiy jihatdan asoslab beradi va erta psixologik qo‘llab-quvvatlash zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa: Tadqiqot natijalari postnatal davr chaqaloqning psixik rivojlanishida muhim va hal qiluvchi bosqich ekanligini ko‘rsatdi. Ushbu davrda sensor, emotsional, kognitiv va ijtimoiy jarayonlar faol shakllanib, keyingi rivojlanish uchun mustahkam asos yaratadi. Postnatal davr bolaning psixik rivojlanishida muhim bosqich ekanligini ko‘rsatdi. Ushbu davrda sensor, emotsional, kognitiv va ijtimoiy jarayonlar bosqichma-bosqich shakllanib boradi. Ayniqsa, ona bilan emotsional muloqot va tashqi muhit ta’sirlari chaqaloqning psixik rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi.

Kuzatuvlar asosida tashqi stimullar, jumladan ovoz, yorug‘lik va teginish bolaning idrok, diqqat va reaksiyalarining rivojlanishida muhim omil ekanligi qayd etildi. Shuningdek, bola bilan muntazam muloqot va yaqin ijtimoiy aloqa uning emotsional barqarorligi hamda keyingi rivojlanishi uchun zarur sharoit yaratishi ta’kidlandi.

Umuman olganda, postnatal davrda yaratilgan psixologik va ijtimoiy muhit bolaning keyingi rivojlanishiga asos bo‘luvchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-May, 2026-yil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jean Piaget. *The Origins of Intelligence in Children*. 1952.
2. Lev Vygotsky. *Mind in Society*. 1978.
3. John Bowlby. *Attachment and Loss*. 1969.
4. Mary Ainsworth. *Patterns of Attachment*. 1978.
5. T. Berry Brazelton. *Neonatal Behavioral Assessment Scale*. 1984.